

Luento 2

TTK-91 tietokone ja sen KOKSI simulaattori

Miksi TTK-91?

TTK-91 rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri

Mikä on simulaattori?

Miten TTK-91 ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

1

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
 - kääntäjä kääntää konekielille lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
 - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielellä

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

2

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
 - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
 - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
 - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

3

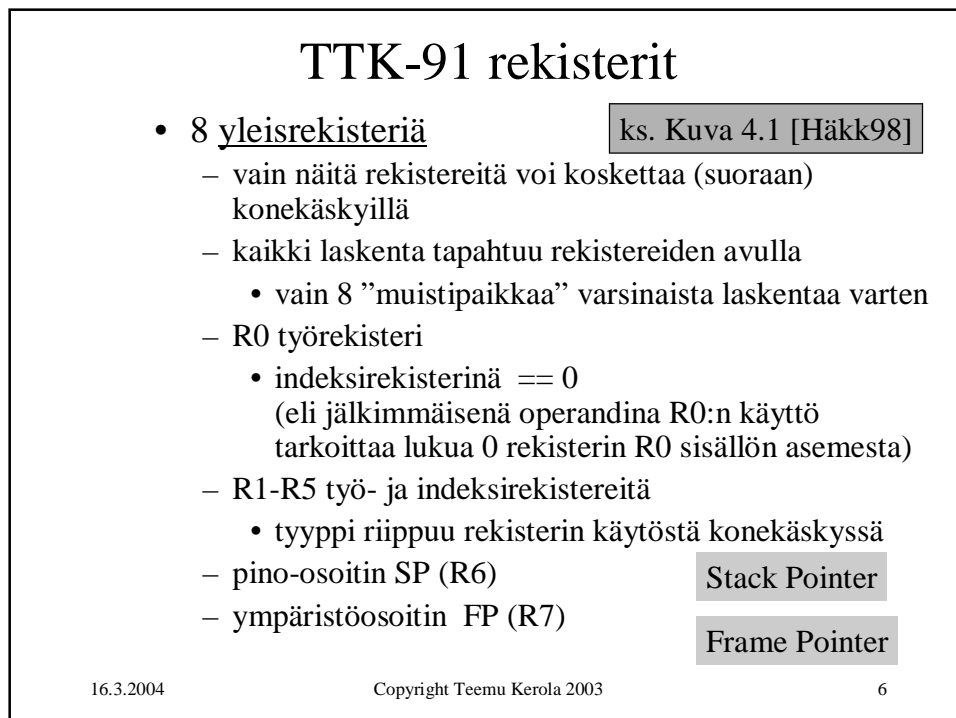
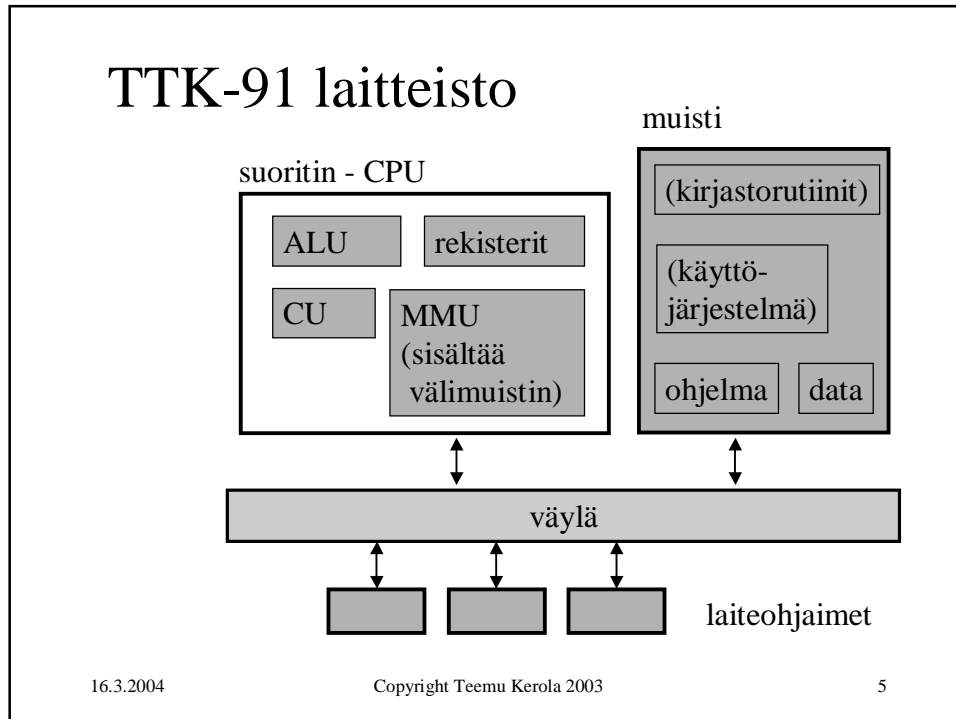
Tietokone TTK-91

- Laitteisto, hardware (HW)
 - suoritin, muisti, väylät, oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
 - käyttöliittymä laitteistoon
 - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
 - luettavampi muoto konekielestä
 - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI simulaattori
 - TTK-91 koneen laitteiston simulaattori
 - symbolisen konekielen kääntäjä
 - graafinen käyttöliittymä, debugger-ympäristö

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

4

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
 - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
 - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
 - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusaikana
- SR - State Register, tilarekisteri
 - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

7

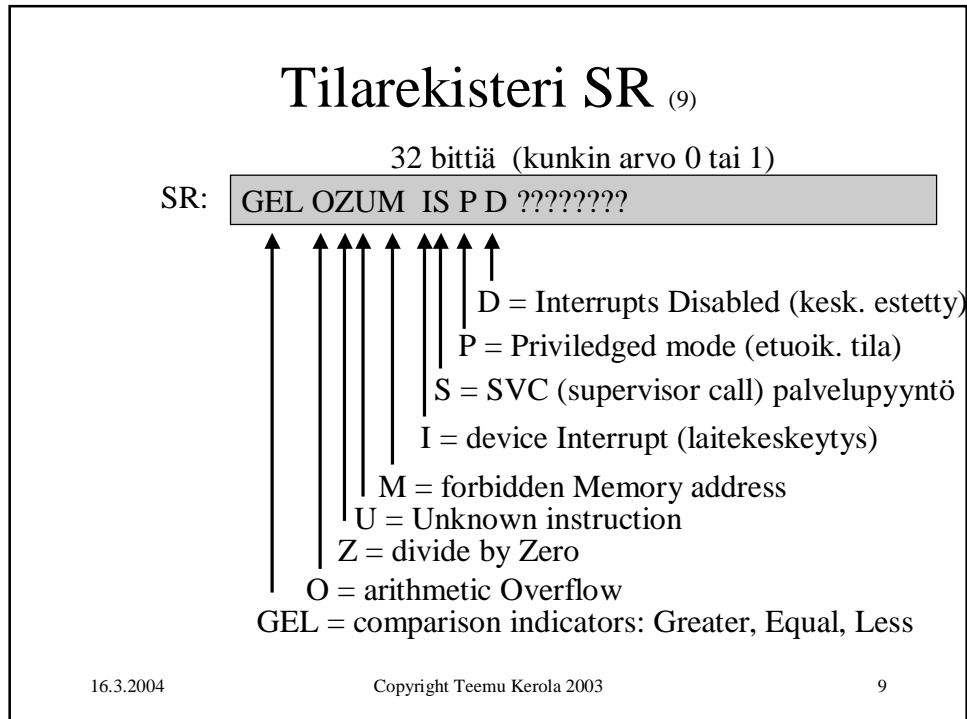
TTK-91 Tilarekisteri SR

- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
 - virhetilanteet, poikkeukset
 - konekäsky olikin käyttöjärjestelmän palvelupyyntö
 - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
 - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkossa
 - etuoikeutettu tila? (kaikki muistialueet ja kaikki käskyt sallittuja)
 - poikkeusten ja keskeytysten käsittely sallittua vai ei?

16.3.2004

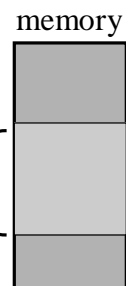
Copyright Teemu Kerola 2003

8

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

- Muistiinviittausrekisterit ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
 - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
 - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Ohjelman käytössä oleva muistialue
 - vain tähän alueeseen voi viitata (koodi, data)
 - BASE - muistisegmentin alkuosoite
 - LIMIT - muistisegmentin koko
 - kaikki osoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
 - esim. jos BASE=8000, niin käskyssä oleva osoite 34 viittaa muistiosoitteeseen 8034
 - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
 - montako bittiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
 - konekielessä
 - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

11

TTK-91 tietotyypit

- 32 bittinen kokonaisluku
 - noin 10-numeroinen desimaaliluku
- EI:
 - liukulukuja
 - merkkejä
 - totuusarvoja
 - ...

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

12

TTK-91 käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
 - aina ei molemmilla ole merkitystä
 - JUMP vain yksi operandi, hypyn osoite
 - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittia
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
 - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos aina rekisteriin
 - korvaa 1. operandin arvon!

16.3.2004

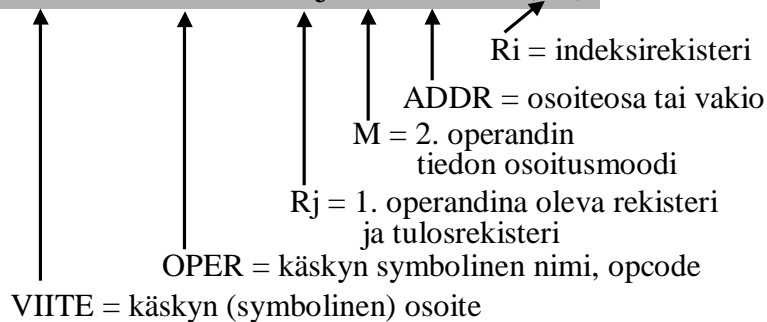
Copyright Teemu Kerola 2003

13

Symbolinen konekieli ⁽⁷⁾

Loop Add R4, @Taulu(R1)

VIITE OPER Rj, M ADDR(Ri)

- Suora vastaavuus konekieleen
 - yksinkertainen assembler-käännös

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

14

Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
 - viite = muistiosoite (eli tietyn tyyppinen vakio)
 - operaatiokoodi eli opcode = vakio
 - osoitekentän symboli = vakio tai muistiosoite
 - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!

Kaikki käytetyt muistiosoitteet suhteellisia
BASE-osoitteeseen, eli arvoalueella [0, LIMIT-1]

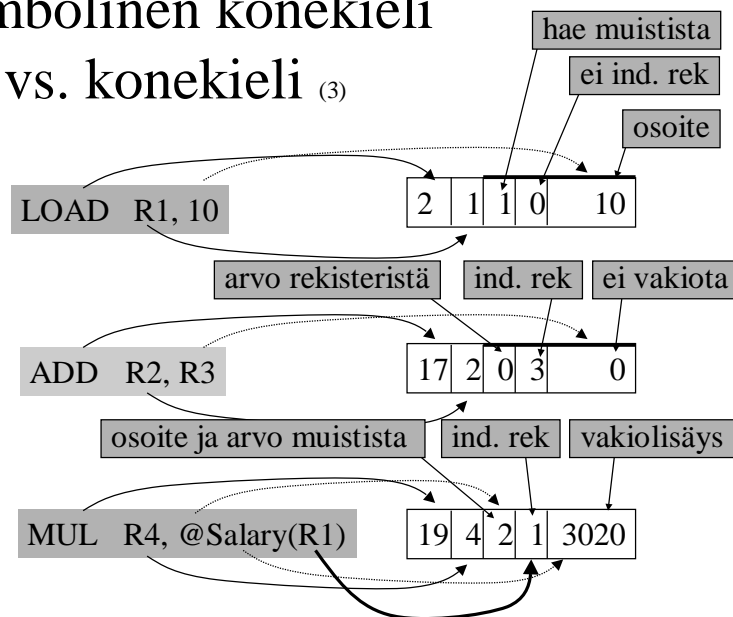
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
 - konekielessä 3 moodia
 - vakio ja/tai rekisteri
(2. operandi = vakio + indeksirekisterin arvo)
 - indeksoitu, epäsuora indeksoitu (tieto muistissa)
 - symbolisessa konekielessä 8 moodia
 - helpottavat ohjelmointia
 - toteutettu konekielen 3 moodin avulla

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

15

Symbolinen konekieli vs. konekieli (3)

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

16

Tiedon osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna
 - osoitusmoodi `LOAD R1, @Field1(R3)`
 - = vakio [+ rekisterin arvo]
 - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
 - @ epäsuora viite muistiin
 - sulkumerkit rekisterin ympärillä
 - ei sulkuja käytä rekisterin arvoa sellaisenaan
 - sulut käytä rekisterin osoittamaa muistipaikan arvoa
 - 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin
 - indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

17

Indeksointi

```
LOAD R4,=Tbl(R3)
LOAD R4,Tbl(R3)
LOAD R4,@Tbl(R3)
```

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): `EA= Tbl + (R3) = 201`
- Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kuin tarvitaan
 - ”=”: 0 kpl `R4 ← 201` (vakion käyttö)
 - tyhjä: 1 kpl `R4 ← Mem[201] = 11`
 - ”@”: 2 kpl `R4 ← Mem[Mem[201]] = Mem[11] = 300`

pelkkä rekisterin nro @-merkin jälkeen \Rightarrow 1 kpl
STORE käsky \Rightarrow 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

18

TTK-91 muistin osoitusmoodit ⁽⁸⁾

ks. lista sivulla 50
[Häkk98]

rekisterit		muisti- segmentti	
R0:	104	0:	
R1:	10	10:	200
R2:	201	11:	300
R3:	1		
	...	200:	6000
SP=R6:		201:	11
FP=R7:	125	LIMIT:	

symboli- taulu	
Tbl:	200
X:	10
One:	1

LOAD R1, 10	; R1 ← 200
LOAD R1, =10	; R1 ← 10
LOAD R1, @10	; R1 ← 6000
LOAD R4, R2	; R4 ← 201
LOAD R4, @R2	; R4 ← 11
LOAD R5, =Tbl(R3)	; R5 ← 201
LOAD R5, Tbl(R3)	; R5 ← 11
LOAD R5, @Tbl(R3)	; R5 ← 300

16.3.2004
Copyright Teemu Kerola 2003
19

Indeksoinnin käyttö taulukkojen ja tietueiden yhteydessä

- Taulukot
 - taulukon alkuosoite vakiona
 - taulukon indeksi indeksirekisterissä
- Tietueet
 - tietueen alkuosoite indeksirekisterissä
 - tietueen kentän suhteellinen osoite tietueen sisällä vakiona

LOAD R5, Tbl(R3)
1854 14

LOAD R2, Salary(R5)
6 1244

16.3.2004
Copyright Teemu Kerola 2003
20

TTK-91 operaatiot

- Muistiinviittaukset
 - tavalliset: load & store
 - pino-operaatiot (aliohjelmien toteuttamista varten)
- I/O käskyt
- Kokonaislukuoperaatiot
- Loogiset operaatiot totuusarvoille
- Bittien siirtokäskyt (shift instructions)
- Kontrollin siirtokäskyt
 - mistä löytyy seuraavaksi suoritettava käsky?
(ellei se ole seuraavassa muistipaikassa)
- Muut käskyt

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

21

TTK-91 muistiinviittausoperaatiot

- **LOAD** `LOAD R1, X` `LOAD R5, @ptrX`
 - käskyä käytetään myös `LOAD R0, R5`
rekistereiden kopiointiin (Move operaatio)
- **STORE** `STORE R2, X`
 - tallettaa aina muistiin
- **PUSH, POP, PUSHR, POPR** `STORE R3, Tbl(R4)`
 - aliohjelmien toteuttamista varten `PUSH SP, R1 ; store to stack`
 - käsitellään myöhemmin `POP SP, R1 ; take from stack`

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

22

TTK-91 I/O operaatiot

- IN `IN R3, =KBD`
 - lue arvo (kokonaisluku) rekisteriin annetulta laitteelta
- OUT `OUT R2, =CRT`
 - tulosta arvo (kokonaisluku) rekisterin arvosta annetulle laitteelle
- Laitteet?
 - KBD - näppäimistö, stdin
 - CRT - näyttö, stdout
 - ei muita! (ei levyä, ei verkkoa, ...)

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

23

TTK-91 kokonaislukuoperaatiot

- LOAD ("move") `LOAD R3, R1 ; R3 ← R1`
- ADD, SUB `ADD R3, R1 ; R3 ← R3+R1`
`SUB R3, =1 ; R3 ← R3-1`
- MUL `MUL R3, Tbl(R1) ; R3 ← R3 * Mem(Tbl+R1)`
- DIV, MOD `LOAD R1,=14`
`DIV R1,=3 ; R1 ← 4`
`LOAD R1,=14`
`MOD R1,=3 ; R1 ← 2`

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

24

TTK-91

loogiset operaatiot ⁽⁴⁾

- NOT, AND, OR, XOR
 - kaikille 32 bitille
 - yksi bitti kerrallaan


```

LOAD R1,=12      ; R1 = 000...000 1100
LOAD R2,=5       ; R2 = 000...000 0101
-----
AND  R1,R2       ; R1 = 000...000 0100
OR   R1,R2       ; R1 = 000...000 1101
XOR  R1,R2       ; R1 = 000...000 1001
NOT  R1           ; R1 = 111...111 0011
          
```

16.3.2004
Copyright Teemu Kerola 2003
25

TTK-91

bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR
 - siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
 - täytä nolilla

```

LOAD R1,=5      ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHL  R1,=1      ; R1 = 000...000 01010 = 10
          
```

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

```

LOAD R1,=5      ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHR  R1,=1      ; R1 = 000...000 00010 = 2
          
```

16.3.2004
Copyright Teemu Kerola 2003
26

TTK-91 kontrollin siirtokäskyt

- JUMP JUMP Loop
 - COMP COMP R3, =27 COMP R2, X
 - asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G
 - JLES, JEQU, JGRE, JNLES, JNEQU, JNGRE
 - perustuu tilarekisterin tietoon eli viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn JGRE Loop
 - JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS
 - perustuu annetun rekisterin arvoon
 - CALL, EXIT JPOS R1, Loop
 - SVC (käsitellään myöhemmin)
- SVC SP, =HALT ; ohjelman suoritus päättyy

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

27

TTK-91 muut käskyt

- NOP NOP
 - No OPeration, tyhjä käsky, älä tee mitään
 - varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittiä)
 - suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

28

TTK-91 assembler kääntäjän ohjauskäskyt

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
– suoritetaan käännösaikana
- EQU - Equal `LOAD R1, =Sata`
– antaa arvon symbolille symbolitauluun
- DC - data constant `X DC 50`
– varaa yhden sanan tilaa muistista, antaa sille alkuarvon ja antaa osoitteen symbolin arvoksi (symbolitauluun!)
– esim. muuttujan tai ison vakion määrittely `LOAD R1, X`
- DS - data segment `Tbl DS 200`
– varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
– alkuarvot ovat epämääräisiä! `LOAD R3, Tbl(R1)`
– esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

29

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```
hello.k91 X DC 13
          Y DC 15

          MAIN LOAD R1, X
              ADD R1, Y
              OUT R1, =CRT
              SVC SP, =HALT
```

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

30

TTK-91 symbolinen konekieli ohjelma

sum.k91

; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki

Luku	DC	0	<i>; nykyinen luku, alkuarvo 0</i>
Summa	DC	0	<i>; nykyinen summa, alkuarvo 0</i>
Sum	IN	R1, =KBD	<i>; ohjelma Sum alkaa käskystä 0</i>
	STORE	R1, Luku	
	JZER	R1, Done	<i>; luvut loppu?</i>
	LOAD	R1, Summa	<i>; Summa <- Summa+Luku</i>
	ADD	R1, Luku	
	STORE	R1, Summa	<i>; summa muuttujassa, ei rekisterissä?</i>
	JUMP	Sum	
Done	LOAD	R1, Summa	<i>; tulosta summa ja lopeta</i>
	OUT	R1, =CRT	
	SVC	SP, =HALT	

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

31

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käänös ja suoritus
- Ohjelmien editointi
 - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa ks. sum.k91
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

32

KOKSI

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W2000)
 - laitoksen koneissa **ei toimi Windows XP:ssä!**
 - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
 - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
 - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
Esim: `c:\windows\command\edit.com`
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
 - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe
- Eri versioita Linux-ympäristöön

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

33

-- Luennon 2 loppu --

Some typical 80x86 intructions and their function

Instruction	Function
JE name	If equal (CC) EIP= name; EIP-128 ≤ name < EIP+128
JMP name	{EIP = NAME};
CALL name	SP = SP - 4; M[SP] = EIP + 5; EIP = name;
MOVW EBX,[EDI + 45]	EBX = M [EDI + 45]
PUSH ESI	SP = SP - 4; M[SP] = ESI
POP EDI	EDI = M[SP]; SP = SP + 4
ADD EAX,#6765	EAX = EAX + 6765
TEST EDX,#42	Set condition codea (flags) with EDX & 42
MOVSL	M[EDI] = M[ESI]; EDI = EDI + 4; ESI = ESI + 4

Fig. 3.32 [PaHe98]

16.3.2004

Copyright Teemu Kerola 2003

34